УДК 343

Павликівський В. І.
проректор з навчальної роботи
Харківського економіко –
правового університету,
доктор юридичних наук,
доцент

ЕВОЛЮЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ЧИ ДЕГРАДАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ?

Сучасне національне законодавство, в тому числі кримінальне, зазнає значних змін та перетворень. Пов'язано це з соціальними, політичними та економічними перетвореннями, що відбуваються в Україні. Саме позитивні зміни в правовій системі держави дозволяють надати поштовх для потужного та ефективного розвитку суспільства та держави в цілому. В той же час, вказані зміни повинні враховувати і можливі негативні наслідки в процесі реформування як усієї правової системи, так і окремих її сфер. В цьому аспекті реформування кримінального законодавство потребує найбільш уважного та детального аналізу майбутніх змін, які виступають у якості наслідків таких перетворень.

Кримінальне право є найбільш усталеною системою правових норм, що забезпечують захист людини, суспільства, держави від суспільно небезпечної поведінки окремих індивідів. Саме тому, перший кримінальний кодекс незалежної України був прийнятий лише через десять років після проголошення незалежності. Однак, за сімнадцять років свого існування кримінальне законодавство вже зазнало оновлення більше ніж на 2/3. Окремі кримінально-правові норми були змінені двічі, і навіть тричі. Все частіше звучать пропозиції про прийняття нового Кримінального кодексу України. Така ситуація пов'язана з тим, що законодавець використовує кримінальне законодавство як панацею від соціально-економічних та інших проблем, що існують в суспільстві. Законопроекти, що приймаються в Верховній Раді не проходять належної експертизи, обговорення, все частіше законодавцем ігноруються пропозиції та зауваження наукової спільноти. В окремих випадках, прийняття закону залежить від популістських, корпоративних, а в

окремих випадках і особистих інтересів окремих представників законодавчої влади.

Прикладом таких рішень може слугувати встановлена законодавцем майнова диференціація застосування кримінального законодавства. Так, відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» були внесені зміни до ст. 53 Кримінального кодексу України стосовно порядку призначення кримінального покарання у виді штрафу [1]. На підставі зазначених змін, у разі неможливості сплати засудженим штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, суд замінює несплачену суму штрафу покаранням у виді позбавлення волі із розрахунку один день позбавлення волі за вісім неоподатковуваних мінімумів доходів громадян у таких межах:

1) від одного до п'яти років позбавлення волі - у випадку призначення штрафу за вчинення злочину середньої тяжкості;

2) від п'яти до десяти років позбавлення волі - у випадку призначення штрафу за вчинення тяжкого злочину;

3) від десяти до дванадцяти років позбавлення волі - у випадку призначення штрафу за вчинення особливо тяжкого злочину.

Таким чином, наявність або відсутність коштів у засудженого впливає на вибір виду кримінального покарання.

Не позбавлені суттєвих недоліків і недавні спроби законодавця спрямовані на створення організаційно-правових засад запобігання та протидії домашньому насильству в Україні, а також імплементації норм Конвенції Ради Європи «Про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами». Так, Верховна Рада Україна прийняла низку законів, зокрема «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [2], «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» [3] згідно з якими піддано ревізії розділ IV Особливої частини КК України. Новий закон не тільки змінює усталене в кримінальному законодавстві поняття згвалтування, але в цілому спотворює концепцію кримінальної відповідальності за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості.

Оновлене поняття згвалтування, на відміну від попередньої редакції, охоплює собою будь-які форми статевого акту (як в природній,

так і не природній формі). Таким чином, ст. 153 КК України втрачає свій попередній зміст і охоплює собою будь-які види насильницьких дій сексуального характеру, не пов'язаних із проникненням в тіло іншої особи (сексуальне насильство). До того ж, відсутність чітких критеріїв визначення поняття сексуальне насильство розширює межі судового розсуду та може призвести до порушень прав людини.

Аналіз відповідних положень ст. 152 КК України також засвідчує факт порушення паритету в питаннях захисту статевої свободи та недоторканості чоловіків та жінок. Так, КК УРСР 1960 р. при формулюванні зґвалтування (ст. 117) наголошував на порушенні статевої свободи потерпілої, що в свою чергу виключало можливість визнання чоловіків потерпілою особою за цією статтею. В 2001 р., з прийняттям нового КК України цей недолік було усунуто. Однак формальний підхід до впровадження норм Конвенції в чинне кримінальне законодавство, зокрема в диспозицію ст. 152 КК України «Зґвалтування», не тільки руйнує усталені законодавчі конструкції щодо визначення злочинної поведінки, але й повторно створює прогалини в питаннях кримінально-правової оцінки окремих злочинних посягань на статеву свободу чоловіків.

Однак найнебезпечнішим наслідком запропонованих змін вважаємо той факт, що законодавець при формулюванні злочинних посягань на статеву свободу та статеву недоторканість відмовився від встановлення та формалізації способу злочинної поведінки, як обов'язкової ознаки об'єктивної сторони зґвалтування та інших видів сексуального насильства. За попередньою редакцією зґвалтування та задоволення статевої пристрасті неприродним способом набувало ознак злочину лише при наявності певного способу, а саме – фізичного насильства, погрози застосування фізичного насильства, використання безпорадного стану. В усіх інших випадках (обман, погроза знищення або викрадення майна та ін.) кримінальна відповідальність за скоєння цих злочинів виключалась. В новій редакції ст. 152 КК України законодавець наголошує лише на відсутності добровільної згоди потерпілого на вчинення таких дій, таким чином суттєво розширюючи межі злочинної поведінки у сфері статевих стосунків. Враховуючи специфічність та важливість розглядуваних суспільних відносин, здійснена законодавцем криміналізація, без відповідного аналізу підстав та принципів криміналізації, характеру та ступеня суспільної небезпеки нових форм злочинної поведінки є поспішною та зайвою. Запровадження зазначених змін призведи не лише до значних проблем в правозастосовній практиці,

але й надасть додаткові важелі правоохоронним органам щодо вільного трактування та застосування кримінального законодавства.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що висловлені зауваження є критичними і вимагають свого вирішення ще до початку запровадження зазначених змін, а враховуючи той факт, що Закон «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» набуває чинності лише у 2019 році є всі підстави сподіватися на позитивні зрушення в питанні усунення прогалин та вдосконалення запропонованих законодавчих змін.

Література:

1. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 25. – Ст. 263.

2. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» // Відомості Верховної Ради України. – 2018. – № 5. – Ст. 35.

3. Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» // Відомості Верховної Ради. – 2018. – № 5. – Ст. 34.